

ЛЮДСЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ДОСЛІДНИЦЬКИХ ПІДХОДІВ

HUMAN POTENTIAL IN THE CONTEXT OF MODERN RESEARCH APPROACHES

Одним із пріоритетних завдань, яке постає в методологічному й практико-прикладному відношенні в різних сферах суспільного життя, є раціональне використання людського потенціалу, що тим самим артикулює новітнє ціннісно-сміслові його призначення. Така новітня цінність людського потенціалу в постмодерний період суспільного розвитку зумовлює необхідність детального аналізу його сутності, систематизацію різних дослідницьких концепцій і підходів у межах світової наукової спадщини й вітчизняного конструкта обґрунтування проблематики. Артикуляція теоретико-методологічного змісту поняття людського потенціалу передбачає аналіз генези його становлення та обґрунтування його сутності, виходячи з урахування різних ментальних факторів, які впливають на визначення.

Особливий інтерес до категорії людського потенціалу зумовлює теоретико-методологічну доцільність розроблення значної кількості різних методологічних теорій і гіпотетичних конструкцій щодо визначення її змісту, що привело до концептуальної ідентифікації його смислового наповнення та водночас до гносеологічної розмитості його практичної реалізації в різних сферах суспільного життя.

У межах статті здійснено аналіз взаємодії понять «людський капітал» і «людський потенціал» у контексті сучасних дослідницьких підходів, на основі цього наведено чітку ідентифікацію змісту таких понять, відповідно до чого людський капітал розглядається як інструмент соціально-економічного розвитку держави й результативний показник реалізації ресурсних спроможностей людини; людський потенціал схарактеризовано як сукупність індивідуальних здібностей, можливостей і потреб людини та їх реалізація в різних сферах суспільного життя; запропоновано методологію переходу від ідентифікації людського капіталу, людських ресурсів і людського потенціалу, враховуючи відповідні фактори, структурні елементи й багатоаспектність визначення; сформульовано методологічні положення, на основі яких здійснена гностична артикуляція змісту понять «людський капітал» і «людський потенціал» в умовах розвитку постмодерного суспільства.

Ключові слова: людський капітал, людський потенціал, ресурсна спроможність людини, людські ресурси, постмодерне суспільство, структура людського потенціалу, історична деформація, символічний капітал.

One of the priority tasks, which appears in the methodological and practical-applied relation in various spheres of public life, is the rational use of human potential, which thus articulates the latest value-semantic purpose. Such a new value of human potential in the postmodern period of social development necessitates a detailed analysis of its essence, systematization of various research concepts and approaches within the world scientific heritage and the domestic construct of substantiation of this issue. Articulation of the theoretical and methodological content of the concept of human potential involves the analysis of its formation and justification of its essence, based on various mental factors that influence the definition.

Particular interest in the category of human potential determines the theoretical and methodological feasibility of developing a large number of different methodological theories and hypothetical constructions to determine its content, which led to the conceptual identification of its semantic content and at the same time to epistemological vagueness of its practical implementation in various spheres of public life.

In this article we analyzed the interaction of the concepts of human capital and human potential in the context of modern research approaches. Based on this, a clear identification of the content of these concepts, according to which human capital is considered a tool of socio-economic development; human potential is characterized as a set of individual abilities, capabilities and human needs and their implementation in various spheres of public life; the methodology of transition from identification of human capital, human resources and human potential taking into account the corresponding factors, structural elements and multifaceted definition is offered; methodological provisions are formulated on the basis of which the gnostic articulation of the content of the concepts of human capital and human potential in the conditions of development of postmodern society is carried out.

Key words: human capital, human potential, human resource capacity, human resources, postmodern society, structure of human potential, historical deformation, symbolic capital.

УДК 351
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5240-2020.20.9>

Левчук І.О.
аспірант кафедри публічного управління та адміністрування Інституту підготовки кадрів Державної служби зайнятості України

Постановка проблеми в загальному вигляді. Одним із пріоритетних завдань, яке постає в методологічному й практико-прикладному відношенні в різних сферах суспільного життя, є раціональне використання людського потенціалу, що тим самим артикулює новітнє ціннісно-сміслові його призначення. Така новітня цінність людського потенціалу в постмодерний період суспільного розвитку зумовлює необхідність деталь-

ного аналізу його сутності, систематизацію різних дослідницьких концепцій і підходів у межах світової наукової спадщини й вітчизняного конструкта обґрунтування проблематики. Артикуляція теоретико-методологічного змісту поняття людського потенціалу передбачає аналіз генези його становлення та обґрунтування його сутності, виходячи з урахування різних ментальних факторів, які впливають на визначення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний інтерес у контексті з'ясування сутності цих понять та артикулювання їх змістовного наповнення становить визначення понять капітал і людський капітал. Становлення дослідницької традиції щодо такого контексту ідентифікації проблематики походить із кінця ХХ століття, коли сформулювалось «матеріально-речове» трактування понять «капітал сировина, «засоби існування працівників, «інструменти й інші засоби виробництва, включаючи предмети використання працівників, оскільки жодне виробництво неможливе без відтворення робочої сили» [1, с. 134]. Виходячи з такого конструкту, доцільно також враховувати визначення категорії капітал, сформульоване *К. Марксом*, який під ним розумів «не річ, а певне суспільне, те, що належить до певної історичної формації, що представлено в речах і надає цим речам специфічно суспільний характер» [2, с. 380]. У такому відношенні капітал являє собою суспільно виробничі відносини, які визначають додаткову вартість, що слугує самозростанню людини, ґрунтуючись на показниках її діяльності. З огляду на це капітал як методологічна категорія виникає в певних історичних умовах, які передбачають відповідні інвестиції для реалізації певних потреб. Дотримуючись такої логіки, «людський капітал» методологічно не корелюється із загальним поняттям капітал, оскільки він визначає приналежність до людського потенціалу, який перебуває в умовах розвитку. Йдеться про людський, соціальний, інтелектуальний, символічний капітал, який забезпечує формування відповідних відносин, у межах яких формується вартість робочої сили.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Особливий інтерес до категорії людського потенціалу зумовлює теоретико-методологічну доцільність розроблення значної кількості різних методологічних теорій і гіпотетичних конструкцій щодо визначення її змісту. Це тим самим привело до концептуальної ідентифікації його смислового наповнення та водночас до гносеологічної розмитості його практичної реалізації в різних сферах суспільного життя. Виходячи із цього, в більшості дослідницьких підходів сформувалась діалектична практика щодо визначення змісту й структури людського потенціалу, на підставі чого уявляється можливим «методологічно охопити» відмінність між категоріями людський потенціал і людський капітал.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є здійснити аналіз взаємодії понять людський капітал і людський потенціал у контексті сучасних дослідницьких

підходів. Досягнення мети зумовлює розв'язання відповідних завдань, а саме: здійснити чітку артикуляцію змісту понять, дослідити методологію переходу від ідентифікації людського капіталу, людських ресурсів і людського потенціалу, враховуючи відповідні фактори, структурні елементи й багатоаспектність визначення; дослідити методологічні положення, на основі яких здійснюється гностична артикуляція змісту понять людський капітал і людський потенціал в умовах розвитку постмодерного суспільства.

Виклад основного матеріалу. Важливу теоретико-методологічну роль у такому відношенні відіграє *теорія людського капіталу*, яка заклала теоретико-методологічну основу для обґрунтування змісту людського потенціалу. На думку *Л. Туроу*, об'єктивними передумовами розвитку теорії людського капіталу виступає дотримання загальнометодологічного уявлення щодо розвитку людини й процесів її соціалізації, конвертації її потенціалу в конкретний фактор доходу й досягання соціального добробуту. До такого переліку загальнометодологічних уявлень вчений відносить:

- уявлення про те, що кожен із суб'єктів забезпечення розвитку економічної системи виконує в ній функції виробництва, споживання та інвестування, розраховуючи на отримання адекватної віддачі від своїх вкладень у розвиток тих чи інших факторів виробництва;

- уявлення про те, що неоднорідність праці може істотно зростати через навчання певної частини працівників;

- уявлення про те, що людські здібності належать до числа природно обмежених ресурсів виробництва, а тому володар унікальних здібностей вправі розраховувати на отримання диференціальної ренти;

- уявлення про необхідність вибору людиною найкращого варіанту своєї економічної поведінки в умовах обмеженості ресурсів і насамперед обмеженості сил і здібностей власного потенціалу особистості людей [3, с. 59].

Урахування таких загальнометодологічних уявлень у контексті визначення сутності поняття «людський капітал» дозволяє ідентифікувати теоретичні імперативи, на яких ґрунтується цілісне уявлення про його структурно-функціональне призначення. Саме в межах теорії людського капіталу, розробленої вперше, було поставлено питання про людський капітал і людський потенціал як ресурсну основу суспільного розвитку, яка визначає імперативність проходження відповідних процесів щодо залучення, відбору, організації та розміщення персоналу. Виникнення тео-

рії людського капіталу, на думку *Е. Долана* й *Дж. Линдсея*, сприяло тому, що «кваліфікація та освіта співробітників почали розцінюватись як елементи, внутрішньо властиві економічному й виробничому процесові» [4, с. 177]. З огляду на це категорія «людський капітал» характеризує гностичні й практичні здібності людини, в тому числі вміння та навички, відповідно до яких відбувається реалізація людини в процесах формування та реалізації суспільних відносин. Виходячи із цього, накопичення людського капіталу є визначальним критерієм прискорення соціально-економічного розвитку держави. Такий контекст визначення «людського капіталу» вказує на функціональну спроможність розвитку людини на основі відтворення процесів знання та створення нових матеріальних продуктів.

Відповідно до розвитку такої теорії, вперше термін «людський капітал» було введено в науковий обіг у 1961 році *Т. Шульцем*, який сформував методологічні принципи його розуміння. Виходячи із цього, під людським капіталом він запропонував розуміти «результат таких видів діяльності людини, як виховання молоді, навчання людини, отримання ними трудових навичок» [5, с. 139]. У такому відношенні людський капітал є уособленням усіх затрат щодо набуття відповідних знань і навичок, які виступають стратегічною інвестицією в майбутнє кожної людини, від чого залежить її соціальна конвертація у формі заробітної платні, доходу, здобуття високого соціального статусу. Значна заслуга концепції *Т. Шульца* полягає в тому, що вперше ним під «людським капіталом» було запропоновано розуміти «ресурси й здібності людини, які поділяються на вроджені й набуті. Вроджені визначені індивідуальними комплексами генів і є, таким чином, вродженим людським потенціалом, набуті якості – це посилені за допомогою відповідних вкладень здатності людини, які є цінною властивістю, яка виступає людським капіталом» [6, с. 29].

У продовження такої концепції *А. Маршалл* запропонував під людським капіталом розуміти «людський фактор, який містить інтелект, навички й спеціальні знання» [7, с. 189]. У такому відношенні людський капітал постає як своєрідний соціальний актив, згідно з яким відбувається процес соціалізації людини, на основі якого формуються певні соціальні зв'язки й визначається його спроможність ефективно реалізації покладених на нього функцій практичної діяльності. Такий контекст ідентифікації людського капіталу дозволяє ідентифікувати його структурні елементи, серед яких «вроджені здібності, знання, навички й здібності людей, поведінка й особиста

енергія, через що створюється вартість персоналу» [7, с. 204]. З огляду на це власниками людського капіталу виступають працівники, які здійснюють соціально вартісні функції, що мають необхідне ресурсне підкріплення, а не їх роботодавці, які здійснюють виключно технологічне адміністрування. Такий підхід до визначення сутності людського капіталу дозволяє під ним розуміти «додану вартість», яку самостійно створюють люди, здобуваючи для себе відповідні конкурентні переваги. Виходячи із цього, ядром розуміння теорії людського капіталу, на думку вченого, виступають такі параметри:

- капіталізація будь-яких особистісних здібностей перетворює їх в об'єктивний фактор виробничої вартості й отримання прибутку;
- надлишкові для такого процесу здатності відокремлюються, виводяться за межі інвестиційного процесу;
- у складі людського капіталу закріплюються лише ті креативні здібності, які практично потрібні процесу зростання капітальної вартості [7, с. 238].

Наведені вченим параметри ідентифікації людського капіталу дозволяють чітко ідентифікувати його змістовне й функціональне наповнення та визначити методологічну відмінність його сутності від інших форм капіталу. У такому відношенні така відмінність полягає в тому, що людський капітал завжди містить творчу синергію, на підставі чого він виступає в ролі «домінуючої форми капіталу, оскільки володіє здатністю формувати варіанти ефективних комбінацій, на відміну від інших форм <...> він формує комбінації речового, фінансового, організаційного й поведінкового капіталів, входить до їх складу, очолює оборот капіталу, реалізуючи ключові компетенції сучасного виробництва, такі як створення та реалізація інноваційних рішень, надання креативних послуг, узгодження інтересів учасників внутрішнього й зовнішнього середовища виробництва й таке інше» [7, с. 244]. Це свідчить про те, що процес формування та реалізації людського капіталу відбувається на всіх рівнях та етапах організаційної діяльності, відповідно до чого формується структура суспільних відносин. Відтворення людського потенціалу завжди передбачає залучення зовнішніх суб'єктів, відповідно до дії яких відбувається просування їх ресурсного потенціалу й на основі чого здійснюється формування нового циклу його відтворення.

Значний інтерес у такому контексті також становить концепція *М. Блауга*, який під людським капіталом запропонував розуміти «загальноконкретну форму людської

життєдіяльності, яка асимілює попередні форми – споживацьку й виробничу (адекватні періодам привласненого й виробничого господарства) – й здійснюється як підсумок історичного руху людської спільноти відповідно до його сучасного стану» [8, с. 188]. Такий контекст дозволяє ідентифікувати людський капітал у процесі артикуляції його результативного призначення, яке полягає в конвертації відповідних інвестицій і здобутків людства, що містить потенціал його здоров'я, знань, навичок, здібностей і мотивацій, які забезпечують відповідний рівень відтворення суспільства. З огляду на це людський капітал, сприяючи розвитку життєдіяльності суспільства, слугує зростанню ресурсного потенціалу конкретної людини. Виходячи із цього, методологічна логіка вченого ґрунтується на тому, що людський капітал передусім являє собою відповідний «запас знань, навичок, які є в кожній людині й можуть використовуватись ними як у виробничих, так і в споживацьких цілях, саме тому він людський, тому що він втілений в особистості людини, він капітал, тому що він є джерелом майбутніх прибутків або майбутніх задовольень, або того й іншого разом» [8, с. 204]. Враховуючи таку теоретичну конструкцію людського капіталу, доцільно його генезу розглядати через призму оцінення результативності відповідних інвестицій у розвиток відповідних знань, вмінь і навичок, які гарантують отримання нової якості прибутків від їх запровадження в процесах суспільної практики. Це безпосередньо свідчить про те, що через належне використання людського потенціалу за умови запровадження «правильних» методологічних принципів вдається отримати нову якість суспільної життєдіяльності.

Однак водночас постає питання, наскільки в контексті ідентифікації змістовного наповнення «людського капіталу» вдається провести чітку лінію між його потенціалом і капіталом. Розв'язати проблему для більшості держав сучасного світу стає можливим лише за умови запровадження результативної методології системи національної оцінки. Слідуючи цьому, на думку *Дж.С. Милля*, варто враховувати ті методологічні імперативи, що людський капітал «не є фізичним; не піддається присвоєнню (знання та навички, втілені в індивідах, переміщені від однієї людини до іншої, не можуть відбиватися в балансах підприємств, на яких вони працюють); несумісні з конвенціями й інститутами, які регулюють стандартні трансакції, що відбиваються у фінансовій звітності» [9, с. 61]. Такий контекст розуміння людського капіталу базується на розумінні ресурсної зворотності його функціонального призначення.

У межах теорії людського капіталу *В. Петті* було встановлено, що «багатство суспільства залежить від здатності людей до праці й характеру їх занять» [10, с. 131]. Це свідчить про те, що найбільшим багатством у розвитку й життєдіяльності суспільства виступають набуті людством здібності у відповідних процесах їх соціалізації, які виступають у ролі засобів досягнення нових можливостей. До таких здібностей вчений безпосередньо відносить майстерність, енергію, наполегливість людей, відповідно до чого відбувається прогрес розвитку людства. Це свідчить про те, що в період розвитку теорії людського капіталу в середині ХХ століття, який характеризується переходом від індустріального до постіндустріального типу розвитку, відбувається зростання ролі висококваліфікованої праці й інтелектуальних здібностей людини як її органічної основи, на якій ґрунтується успішність соціально-економічного розвитку держави. Саме виходячи із цього розвиток людського потенціалу переходить із рангу особистісної проблеми безпосередньо конкретного працівника чи його роботодавця та перетворюється на стратегічне завдання побудови держави загального добробуту. Такий контекст ідентифікації людського капіталу дозволяє під ними розуміти «нематеріальний актив», процес його набуття та пов'язані із цим витрати, що належать до процесу віддачі, вигоди, результату його функціонування» [10, с. 145]. З огляду на це розвиток певної системи поглядів на людський капітал пов'язується з об'єктивним запитом суспільства на підвищення його ресурсного потенціалу, що супроводжується зростанням рівня кваліфікованих ресурсів, на які покладається реалізація високоінтелектуальних функцій.

На особливу увагу в межах дослідження заслуговує концепція *Дж. Гелбрайта*, відповідно до якої вченими сформульовано бачення першочерговості цінностей трудових навичок як структурної складової частини зміцнення національного багатства. У підтвердження цього, розглядаючи людину як джерело суспільного багатства, вчений вказав на необхідність розвитку її кваліфікаційної структури, яка й визначає змістовну основу людського капіталу. З огляду на це артикуляція людини в ролі «кінцевої мети, завдяки якій і заради якої існує суспільство й динамізує його процеси, уявляє необхідність якісного розвитку особистісних здібностей, які й формують загальний фонд держави» [11, с. 331]. Такий контекст ідентифікації людського капіталу свідчить про новітнє уявлення вченого щодо зміни місця ролі людини в процесах соціально-економічного розвитку держави. Саме тому методоло-

логічно виправданим у такому відношенні є бачення *Дж. Гелбрайта*, який вказав на необхідність стратегічного ставлення держави до людського капіталу, який визначає її перспективне майбутнє. На його думку, «долар, вкладений в інтелект людини, часто приносить більший приріст національного доходу, ніж долар, вкладений у залізні дороги, дамби, машини й інші капітальні блага, а отже, саме освіта стає високопродуктивною формою капітальних вкладень для держави» [11, с. 340].

Певним запереченням до наведеної вище концепції слугує ідентифікація людського капіталу, запропонована в межах дослідницької групи вчених «трьох факторів виробництва», серед яких *Ф. Лист*, *А. Маршалл*, *Дж. Мілль*, *В. Рошер*, *Г. Сіджуїк*, які наголосили на необхідності вилучення з категорії капіталу присутності людини або її безпосередню участь у процесах суспільного розвитку. Сутність людського капіталу в такому відношенні розглядається через призму опанування людиною якісними характеристиками, набутими здібностями, які проявляються через трудовий процес життєдіяльності людини. А тому в межах такої конструкції людського капіталу вченими під ним розуміється «сукупність виробничих якостей працівника», якими він користується протягом певного періоду свого життя, конвертуючи їх на додатковий прибуток [12, с. 388].

У продовження до наведеної вище теоретичної конструкції «людський капітал» запропоновано цікаве бачення його змісту *Д. Норт*ом, який під ним розуміє «емоційний стан людини», відповідно до якого формуються знання, переконання та інститути, які створюються на основі відповідних переконань» [13, с. 44]. Відповідно до цього, на думку вченого, «кожна людина народжується з індивідуальним комплексом генів, що визначає її вроджений людський потенціал, а отже, набуті людиною цінні якості, які можуть бути посилені відповідними вкладеннями, і є людським капіталом» [13, с. 49]. Такий аспект визначення людського потенціалу розкриває його інструментальність як своєрідний засіб, відповідно до якого й завдяки якому відбувається формування та трансформація людського потенціалу.

Саме виходячи із цього уявляється можливим чітко розмежувати поняття *людський капітал* і *людський потенціал*. Ефектність такого розмежування лежить у площині індивідуального й зовнішнього впливу функціонування ресурсного простору людини. Якщо людський потенціал визначається виключно індивідуальною спроможністю людини змінити свій особистісний простір, то людський капітал безпосередньо потребує залучення

зовнішніх факторів щодо розвитку здібностей людини. На підтвердження цього *Г. Беккер* вказав на доцільність залучення інвестицій у людину, які мають привести до формування її високого людського капіталу, серед яких «навчання, підготовка на виробництві, витрати на охорону здоров'я, міграцію та пошук інформації про ціни й прибутки» [14, с. 54]. Виходячи із цього, людський капітал вчений розглядає як сукупність похідних навичок, здібностей і знань, якими має володіти індивід для успішної реалізації соціальних функцій. Відповідно до цього, людський капітал перетворюється на інструмент надання відповідних послуг, які забезпечують стабільну життєдіяльність суспільного розвитку. Відповідно до такого теоретичного концепту вчений запропонував під людським капіталом розуміти «комплексне поєднання вроджених талантів і здібностей людини й навичок і знань, яких вона набуває шляхом освіти й підготовки» [14, с. 61]. Це безпосередньо свідчить про те, що процес формування людського потенціалу регламентується на індивідуальному рівні життєдіяльності людини, коли процес формування людського капіталу завжди передбачає залучення ресурсного потенціалу суспільства й держави.

У контексті ідентифікації сутності людського капіталу доцільно виходити з його системного призначення для розвитку всіх без виключення сфер суспільного життя. У підтвердження цього *Б. Кили* виходить із того, що «людський капітал формується та реалізується на всіх рівнях організації економічних відносин, беручи участь у відповідному суспільному відтворенні» [15, с. 31]. З огляду на це відтворення людського потенціалу завжди передбачає «капіталізацію його творчого потенціалу», що має на увазі формування нової бази відносин між людьми. Дотримуючись такої дослідницької логіки, вчений вказав на основні принципи ідентифікації теоретико-методологічних засад людського потенціалу, серед яких:

- встановлення фундаментального стійкого, повторюваного господарського циклу, який являє собою елементарну цілісність руху людського капіталу;

- кожен цикл являє собою певний колообіг – початок циклу є його потенційним результатом, відповідно, результат циклу є реалізованим і отриманим розвитком початку;

- водночас цикл-колообіг повторюється раз за разом, але повторення не зводиться до копіювання циклів – кожен новий цикл є джерелом процесу сходження, який збагачує процес і просуває його; результат руху знову стає початком, тобто весь колообіг повторюється, але на якісно іншому рівні й так далі;

невпинний характер загального руху означає, що відтворення стійке й збалансоване; навпаки, зупинка, розрив зв'язку між циклами або фазами всередині одного циклу рівно-сильні втрати ресурсів, часу й порядку в русі людського капіталу [15, с. 37].

Запропонований ученим процес відтворення людського капіталу характеризує макро- й мікрорівні його розвитку, відкриває нові функціональні завдання та його місію в життєдіяльності сучасного суспільства.

Саме тому в контексті здійснення дослідження на особливу увагу заслуговує концепція А. Смита, відповідно до якої розкрито функціональні завдання відтворення людського капіталу, які визначають стратегічну місію його в розвитку сучасних інституційних структур у різних сферах суспільного життя. З огляду на це для визначення місії людського капіталу вченим сформульовано три основні моменти, які доцільно враховувати під час його артикуляції. Серед них:

регіональні економічні системи, які являють собою складні інституційно-господарські утворення;

такі утворення потребують глибокої та системної інноваційної модернізації, яку спроможний забезпечити лише постійно відтворюваний людський капітал;

модернізація в її класичному варіанті завжди потребує людського капіталу й створюваних ним нематеріальних активів [16, с. 142].

Ці три моменти дозволяють чітко артикулювати структурне призначення людського капіталу та його місію щодо стратегічного розвитку суспільних систем, які формують «активні зони» для розвитку новітніх суспільних відносин і саморозвитку регіональних систем в умовах глобалізації. У такому відношенні доцільно виходити з розуміння того, що в постмодерний період людський капітал є визначальним фактором прискорення соціально-економічного й політичного розвитку.

Висновки. Таким чином, здійснений нами аналіз взаємодії понять людський капітал і людський потенціал у контексті сучасних дослідницьких підходів дозволив здійснити чітку ідентифікацію змісту таких понять, відповідно до чого людський капітал розглядається як інструмент соціально-економічного

розвитку держави й вислідний показник реалізації ресурсних спроможностей людини; людський потенціал схарактеризовано як сукупність індивідуальних здібностей, можливостей і потреб людини та їхню реалізацію в різних сферах суспільного життя. На підставі цього запропоновано методологію переходу від ідентифікації людського капіталу, людських ресурсів і людського потенціалу, враховуючи відповідні фактори, структурні елементи й багатоаспектність визначення; сформульовано методологічні положення, на основі яких здійснена гностична артикуляція змісту понять людський капітал і людський потенціал в умовах розвитку постмодерного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Классика экономической мысли : сочинения / В. Петти и др. Москва : Эксмо-Пресс, 2000. 896 с.
2. Маркс К. Капитал. Москва : Директ-Медиа, 2014. 1201 с.
3. Tnurow L. Investment in human capital. Belmont : Wadsworth Publ., 2019. 596 p.
4. Dolan E., Lindsay D. Market: microeconomic model. St. Petersburg, 2012. 477 p.
5. Шульц Т. Инвестиции в человеческий капитал. Москва : Изд-во ВШЭ, 2003. 420 с.
6. Шульц Т. Образование как источник формирования капитала. Москва, 2014. 388 с.
7. Маршалл А. Принципы политической экономии. Москва : Директ-Медиа, 2012. 2126 с.
8. Блауг М. Экономическая мысль в ретроспективе. Москва : Дело Лтд, 2014. 688 с.
9. Милль Дж.С. Основы политической экономии и некоторые аспекты их приложения к социальной философии. Т. 1. Москва : Прогресс, 1980. 496 с.
10. Петти В. Политическая арифметика. Москва, 2003. 418 с.
11. Гелбрейт Дж.К. Новое индустриальное общество. Москва : Прогресс, 2019. 724 с.
12. Фактор человеческого капитала: теоретические аспекты. Экономика и управление в зарубежных странах. Антология современной науки / Ф. Лист и др. Москва : Прогресс, 2019. 789 с.
13. Норт Д. Понимание процесса экономических изменений. Москва : ГУ ВШЭ, 2020. 256 с.
14. Беккер Г. Человеческое поведение: экономический подход. Москва : ГУ ВШЭ, 2017. 336 с.
15. Keeley B. Human capital: how what you know shapes your life? Paris : OECD, 2017. 418 p.
16. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов : антология экономической классики. Москва, 1999. 489 с.